

הרשות הפלסטינית משחקת במגרש הנורמליזציה

יואל גוז'נסקי ואודי דקל | 23 באוגוסט, 2023 | גיליון 1755

הסוגייה הפלסטינית עתידה לתפוס מקום מרכזי יותר במגעים לקידום נורמליזציה בין ערב הסעודית לישראל ביחס להערכה מוקדמת או לציפייה של ממשלת ישראל. לכך שלוש סיבות מרכזיות: חשיבות הסוגייה עבור ערב הסעודית כמובילת העולם הערבי-מוסלמי, הדרישות שצפוי שיציג ממשל ביידן מישראל כדי לשמר את אופציית שתי המדינות, והבנתו של נשיא הרשות הפלסטינית מחמוד עבאס, כי ירוויח יותר מאשר יפסיד אם יצטרף למהלך, בניגוד למדיניותו ביחס ל-'הסכמי אברהם'. ואולם, קשה לצפות שממשלת ישראל הנוכחית תמצה את ההזדמנות הגלומה בנורמליזציה עם ערב הסעודית כדי להיחלץ מהמבוי המדיני הסתום, לעצור את צעדי הסיפוח המובילים למציאות של 'מדינה אחת', ולקבל תמורות משמעותיות מערב הסעודית וממדינות ערב עבור קידום מהלכי היפרדות מהפלסטינים לשתי ישויות מופרדות ומובחנות.

הממשל האמריקאי פועל ליישם יוזמה אזורית הכוללת רכיב נורמליזציה ישראל-סעודי, או "אינטגרציה", כפי שהסעודים מכנים זאת. עד עתה, תשומת הלב התקשורתית בישראל הוקדשה בעיקר לדרישות הסעודיות מארצות הברית בתמורה להסכמה לנורמליזציה עם ישראל, הכוללות הסכם הגנה אמריקאי-סעודי, היתר להפעלת מעגל דלק גרעיני שלם בשטח הממלכה, ומכירת אמצעי לחימה אמריקאים מתקדמים לערב הסעודית. מסתבר שקיים רכיב נוסף ביוזמה המתגבשת והוא "חבילה פלסטינית", שעיקרה יציאה מהמבוי המדיני הסתום בסכסוך הישראלי-פלסטיני והחייאת פתרון שתי המדינות.

עד כה לא ברור מה כוללת "החבילה הפלסטינית" ומה משקלה במסגרת היוזמה הרחבה. ראש הממשלה בנימין נתניהו עצמו, בהתייחסו לסוגיית הנורמליזציה עם ערב הסעודית, [המעיס](#) בחשיבות הנושא הפלסטיני עבור הסעודים. כך גם בכירים ישראלים שונים. אולם, נראה כי הסוגייה הפלסטינית תתפוס מקום מרכזי בהסדר היחסים בין ישראל לערב הסעודית, בהשוואה ל-'הסכמי אברהם'. זאת בשל הציפיות מישראל מצד ערב הסעודית וארצות הברית בנושא הפלסטיני ומחויבותן לפתרון 'שתי המדינות'.

עמדת ערב הסעודית

אומנם לאורך השנים גילתה ערב הסעודית עניין מוגבל יחסית בסכסוך הישראלי-פלסטיני וניכרת בה תחושת מיאוס מהעיסוק בסוגייה ובפרט סלידה מהתנהלות ההנהגה הפלסטינית – הן הנהגת הרשות הפלסטינית והן הנהגת חמאס ברצועת עזה. אולם, ריאה מחויבת יותר

לסוגייה הפלסטינית בהשוואה לאבו-דאבי, ולו משום מעמדה ותפקידה של ערב הסעודית כמנהיגת המרחב הערבי והמוסלמי (סוני), היותה "שומרת המקומות הקדושים" ויומרתה להנהיג את התהליכים האזוריים. בית המלוכה והמלך סלמאן עצמו (ה"נאמן" יותר לרעיון הפלסטיני לעומת בנו, יורש העצר) מחויב להקשיב לקולות מבית המתנגדים לנורמליזציה נוסח "הסכמי אברהם" (כ-80 אחוזים מהאזרחים הסעודים), לממסד הדתי (למרות כרסום בסמכויותיו), וגם לרחשי לב הרחוב הערבי בכלל.

ולראיה, ערב הסעודית מציגה את קידומו של פתרון מדיני לסכסוך הישראלי-פלסטיני כתנאי לנורמליזציה עמה, והיא דבקה רשמית במימושו על בסיס הפרמטרים של "יוזמת השלום הערבית", המבוססת על היוזמה הסעודית. בכירי הממלכה התבטאו כי מבחינת ערב הסעודית, היוזמה מהווה בסיס למשא ומתן ואינה תכתיב. על כן מוערך שריאד תצפה לתמורות מצדה של ישראל כלפי הפלסטינים, שאותן היא תוכל לרשום כהישג ממשי המקדם את פתרון שתי המדינות, גם אם באופן מדורג. בנאום שנשא יורש העצר, מחמד בן-סלמאן, בפני כינוס מדינות הליגה הערבית במאי 2023 בריאד, הוא הדגיש כי "הנושא הפלסטיני נמצא בראש סדר היום של הממלכה", תוך אזכור היוזמה הערבית והחלטות בינלאומיות רלוונטיות נוספות בנושא.

נכון הוא, שבכירי הממלכה מדברים בשני קולות. השוני בניואנסים בקרב ההנהגה הסעודית - בין יורש העצר לאביו המלך, או לשר החוץ הסעודי, פיצל בן-פרחאן, ואף בין התבטאויות שונות בזמנים שונים ומול קהלים שונים - מביא לידי ביטוי אי-הסכמה בצמרת בית המלוכה ואולי גם רצון לשמר עמימות ומרחב תמרון מדיני. זאת, על מנת לאפשר לממלכה לנקוט צעדי אינטגרציה מדודים מול ישראל מתחת לדרישה לכונן מדינה פלסטינית, תוך סתגלנות ושימור גמישות כדי שהסוגייה הפלסטינית לא תהווה חסם להסדרה עם ישראל ולקבלת התמורות מארצות הברית.

מאז כינון הממשלה הנוכחית בישראל ועל רקע ההסלמה הביטחונית בזירה הפלסטינית והרחבת ההתנחלויות והמאחזים, נרשמה עליה ניכרת בהיקף ובחומרת הגינויים מצד ערב הסעודית, כלפי מדיניות ממשלת ישראל וכלפי התבטאויות של שרים ישראלים, בדגש מיוחד על עליית השר בן גביר להר הבית. התפתחות זו הינה עדות לרצון של הממלכה להגביר את מעורבותה בנושא ובד בבד לסמן לממשלת ישראל כי חופש הפעולה שלה בזירה הפלסטינית הוא מוגבל. מינויו באחרונה של שגריר סעודי שאינו תושב לשטחי הרשות הפלסטינית, אשר ישמש גם קונסול למזרח ירושלים, וכן העברה מחדש של תקציב לבתי החולים במזרח ירושלים, הם איתותים נוספים לישראל, כמו גם לירדן ולרשות הפלסטינית, כי ערב הסעודית מתכוונת להגביר את מעורבותה בנושא הפלסטיני ויתכן אף שבמתחם אל-אקצא. כמו כן, ריאד ניסתה, אמנם בפרופיל פעולה נמוך, לקדם פיוס/אחדות בין הרשות הפלסטינית ותנועת הפת"ח לבין חמאס.

העמדה הפלסטינית

מסתמן כי ההנהגה הפלסטינית - הרשות הפלסטינית ואש"ף - הפיקה לקחים מהתנגדותה הנחרצת ל"הסכמי אברהם" וכעת היא מוכנה לקחת חלק פעיל במהלכים המקדמים נורמליזציה סעודית-ישראלית. הרשות לא השיגה כל תועלת מסירובה להשתתף ביוזמות אזוריות שהותנעו על בסיס "הסכמי אברהם". סיבה נוספת להתנהלות ההנהגה הפלסטינית שאינה שוללת את הנורמליזציה היא מעמדה הבכיר של ערב הסעודית במרחב האזורי והמוסלמי: נורמליזציה בין ערב הסעודית לישראל ללא רכיב פלסטיני משמעותי יחליש עוד יותר את העמדה הפלסטינית ויידחק את הבעיה הפלסטינית לשולי ההסדרים האזוריים. בראיית ההנהגה הפלסטינית, השתלבות במגעים לקראת נורמליזציה ישראלית-סעודית היא גם דרך לרסן את מהלכי ממשלת ישראל, הנתפסים כמכוונים לחסל את אופציית שתי המדינות. זאת ועוד, השתתפות בתהליך אזורי נרחב אמורה להמחיש את הרלוונטיות של הרשות הפלסטינית, שמאבדת את הלגיטימיות שלה ושל הגישה ההסדרית שבה היא דוגלת, לעומת הלגיטימיות הגוברת בקרב פלסטינים לתפיסת "ההתנגדות" של יריבי הרשות, ובעיקר חמאס. כביטוי לשינוי הגישה, מחמוד עבאס נפגש בסוף יולי עם הפלגים הפלסטינים במצרים בניסיון שנכשל לקדם פיוס ואחדות; בתחילת אוגוסט הוא פגש את עבדאללה מלך ירדן ולאחר מכן נערכה פסגת תיאום משולשת בין המלך עבדאללה, נשיא מצרים א-סיסי ועבאס.

הנכונות של הנהגת הרשות הפלסטינית לשחק במגרש הנורמליזציה מעידה על ניסיונה למצות את הזדמנות ולעצב מרחב פלסטיני מעודכן, ואף על נכונות למסגרו בהסכם מעבר/ביניים עם ישראל, כדרך להסדר עתידי, המבוסס על פתרון שתי מדינות. השתתפות בתהליך הנורמליזציה, אם תצבור תנופה, תעניק לרשות השפעה על עיצוב התהליך, תשפר את מעמדה מבית ומחוץ ואף תגביר את יכולתה להשיג תמורות ומחויבויות גם מצד ישראל וגם מצד ערב הסעודית.

משמעויות לישראל

נורמליזציה עם ערב הסעודית תשפר באופן ניכר את מעמדה האסטרטגי האזורי והבינלאומי של ישראל ויש בה פוטנציאל תמורות רב-ממדיות עבודה. עם זאת, כדי לקדם את הנורמליזציה תידרש ממשלת ישראל להצהרת מחויבות לפתרון שתי המדינות לסכסוך הישראלי-פלסטיני, לעקרונות היוזמה הערבית, להימנעות מסיפוח חד-צדדי ולישימור רשות פלסטינית מתפקדת. אם בכך יסתכמו ויתמצו הדרישות מישראל, תתחזק תפיסת הימין הישראלי, שלפיה אין צורך ליישם הסדר בזירה הישראלית-פלסטינית כדי לכונן יחסים פורמליים עם רוב העולם הערבי, וכי ישראל יכולה מעשית (לאו דווקא פורמלית) להמשיך בצעדי הסיפוח של יהודה ושומרון ואין גורם שיעצור אותה.

אולם, נראה כי הרמה ההצהרתית לא תספק את בית המלוכה הסעודי וגם את ממשל ביידן. לפיכך, לכינון הנורמליזציה תידרש ישראל ל-"חבילה פלסטינית" שתכלול צעדים ממשליים כגון: הקפאתה של הרחבת ההתנחלויות ופינוי מאחזים לא חוקיים ושטחי מרעה ביהודה ושומרון,

הימנעות מכניסות של כוחות צה"ל לשטח A שבשליטת הרשות הפלסטינית, או לפחות צמצומן; חיזוק הרשות הפלסטינית והרחבת מרחב הפעולה שלה; ושמירת הסטטוס-קוו בהר הבית, בדגש על איסור תפילת יהודים במתחם. הנהגת הרשות הפלסטינית תידרש מצידה לחדש את שליטתה בעיקר בצפון השומרון ולסגת מהתביעות המוגשות נגד ישראל בבתי הדין הבינלאומיים בהאג (ICC ו-ICJ). ממשל ביידן יתבקש לעמוד בהתחייבויותיו הקודמות כלפי הפלסטינים - פתיחה מחדש של משרדי אש"ף בושינגטון והחזרת הקונסוליה האמריקאית לענייני פלסטינים במזרח ירושלים. נראה שהחלק הסעודי ב"חבילה" יהיה סיוע כלכלי משמעותי, שייחלץ את הרשות הפלסטינית מפשיטת רגל וייקדם פרויקטים לשיפור הכלכלה, אספקת אנרגיה ומים, תעסוקה ומרקם החיים של הפלסטינים.

ממשלת ישראל, לבטח בהרכבה הנוכחי, תתקשה לספק את הרכיבים האלו ב"חבילה הפלסטינית". לא רק זאת, יתכן שרף הדרישות מישראל דווקא יגיע לתביעה להעביר אזורים משטח C שבשליטת ישראל לשליטת הרשות הפלסטינית ואחריותה. זאת, כהוכחה לשינוי כיוון של ממשלת ישראל - מביצוע צעדי "סיפוח זוחל" ליצירת התנאים להסדר עתידי, המבוסס על רעיון שתי המדינות.

יש לראות בהסכם הנורמליזציה המתגבש הזדמנות לחלץ את ישראל (שלא מצליחה לחלץ את עצמה) מהמדרון התלול שבו היא גולשת למציאות של 'מדינה אחת' (מצב שמתנגד לו רוב הציבור בישראל). לשם כך נדרש לקדם הסדר מעבר עם הרשות הפלסטינית ובמרכזו העברת שטחים יותר מסמלית, קרי 15-30 אחוזים משטח C, לשליטת הרשות, לצד הקפאת הבנייה בהתנחלויות שמחוץ לגושים וממזרח לתוואי המכשול הביטחוני, וכן הסרת המאחזים הלא חוקיים. לביצור צביונה של ישראל - יהודית, דמוקרטית ובטוחה - התכלית היא בלימת הגלישה למציאות של 'מדינה אחת' באמצעות צעדי הפרדות מדינית, גיאוגרפית ודמוגרפית מהפלסטינים. הסדר שיכלול העברת שטח לשליטה פלסטינית יגדיל את התמורות לישראל מצד ערב הסעודית ויפתח את הדלת להשתלבותה באזור, אולם יהיה אפשרי רק בכפוף לשינוי הרכב הממשלה בישראל.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט